

Spiritus descendentem viderunt; Christus, quia propter ipsum, Joannes, quia hoc illi à Deo datum erat signum: alii ut eo signo Joanni crederent. Sed nimirum non omnes evangeliste omnia dicere voluerunt. Mattheus et Marcus, quia de Christo agebant, dixerunt eum Spiritum descendentem vidisse; Joannes de Joanne agens Joannem vidisse dixit. Turbam que aderat, vidisse nemo dixit, quia de illa agebat nemo.

SOET COLUMBA. Tertullianus, lib. de Carne Christi veram putat fuisse columbam, idemque D. Augustinus sensisse, in lib. de Agone christiano, c. 22, plerique existimant; quod ideò non credo, quia nec eo loco quidquam aliud Augustinus probat, quam verum fuisse corpus, quod longè aliud est quam verum esse columbam, et multis aliis locis non veram columbam, sed columbæ speciem fuisse docet, quemadmodum omnes alii auctores, quos legere memini, docuerunt. Ambros. in prefat., lib. 5 de Spiritu sancto; August., aut quisquis est, lib. 5 de Mirabilibus sacre Scripturæ, c. 5. Quod eò est probabilius, quòd omnes evangelistas, quasi de industria, particulam similitudinis usos esse videamus, et quòd ad id, quod agebatur, necessarium non fuerit veram esse columbam. Utrum autem verum fuerit corpus columbæ speciem præ se ferens, an ne corpus quidem reipsa fuerit, sed quasi corpus esset, ita ab adstantibus visum; diversa est questio. In quâ Augustini probò sententiam, verum fuisse corpus, quia, si verum non fuisset, aut non ab omnibus visum esset, aut tot fuissent facta miracula, quò homines fuerunt, cum miraculum non in columbæ corpore, sed in oculis hominum fieret, quod non est temerè concedendum. Illud tamen cavendum, quod D. Augustinus admonuit, ne existemus sic Spiritum sanctum cum corpore columbæ; sicut filium Dei cum naturâ humanâ hypostatice unitum fuisse, quod videtur Tertullianus existimasse; sed sicut angelos, ut ab hominibus viderentur, humana sæpè corpora sumpsisse legimus. Non sine causâ à nonnullis questum est, cur hoc loco Spiritus sanctus specie columbæ descendat; die autem Pentecostes specie ignis atque linguarum, Act. 2, 3, facilis ratio. Nunc in Christum descendit, non ut ascendat, quia ipse Deus erat, Deus autem ignis consumens est; non ut loqui doceat, quia diffusa erat gratia in labiis ejus, sed ut testimonium de illo perhibeat. Qui autem testimonium perhibet, debet personæ, de quâ loquitur, naturam, proprietatesque declarare. Dicitur erat de Christo, arundinem quassatam non confringet, et limum fumigans non exstinguet, et quidem eo loco dictum erat ubi de descensu in eum Spiritus sancti agebatur, Isai. 42, 1, 2, 5: *Dedit Spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet. Non clamabit, nec accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, et limum fumigans non exstinguet.* Dicit ipse de se Christus: *Discite à me, quia mitis sum et humilis corde,* Matth. 11, 29. Columba ipse vidit cœlos apertos, etc. Sed et Joannes ipse vidit, ex Joan., c. 1.

VERS. 17. — COMPLACUI; qui mihi singulari modo

mitissimum est animal, et, ut ait Cyprianus, sine felle amarum, sine morsibus sævum. Credo etiam specie columbæ naturam, et, ut ita dicam, habitum Spiritus sancti declaratum; omnium largitor gratiarum Spiritus est, *dividens singulis, prout vult,* 1 Cor. 12, 11. Columba gratiam, mansuetudinemque significat amorem quoque Patris in Christum declarari suspicor, ut columbæ species voxque audita consentiant: *Hic est Filius meus dilectus.* Est enim columba amantissimum animal, carmen semper amatorum immurmurans. Itaque sponsa illa Dei amantissima columba sæpè, quasi dilecta, appellatur: *Columba mea, formosa mea,* Cant. 2, 10, 14; *soror mea, columba mea,* Cant. 5, 2; *Una est columba mea,* Cant. 6, 8. Apostolis verò datus est Spiritus sanctus, quia indigebat, ut eos charitate inflammaret, et variis linguis loqui doceret, ideò specie ignis atque linguarum datus est.

ET VENIENTEM SUPER IPSUM Christum, *et descendens super ipsum,* pro *et descendens* super se. Solent enim aliquando Græci, sæpè verò Septuaginta, et Latini interpres pronominam demonstrativa pro reciprocis ponere, quia eadem apud Hebræos vox *וַיָּרֶד* utrumque significat. Vide 1 Reg. 17, 59, et 25, 6. Cur Spiritus sanctus super Christum recens baptizatum descendit, difficultis non est conjectura, et veteres theologî, Irenæus, lib. 5, c. 49, Justinus in Tryphon., Ambrosius in prefatione, lib. 5, de Spiritu sancto, et Hieronymus, q. 2 ad Algasium scriptum reliquerunt. Dixerat Isaias, c. 41, 1, 2: *Egredietur virga de radice Jesse et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientie et intellectus; dixerat, c. 42, 1: Dedit super eum spiritum meum, iudicium gentibus proferet;* dixerat c. 61, 1: *Spiritus Domini super me, eò quòd unxerit me, ad annuntiantium mansuetis misit me ut mederer contritis corde, ut prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem.* Debuit Spiritus sanctus super Christum venire, et, ut ait Joannes, c. 1, 33, super ipsum manere, hoc est, requiescere, et quidem tunc, cum, ut annuntiaret mansuetis, et mederetur contritis corde, prædicaretque captivis indulgentiam, et clausis apertionem, et Baptismo quasi magisterio quodam initiabatur, ut omnes eum esse Christum intelligerent, de quo fuisset Isaias tam longo ante tempore vaticinatus. Itaque ipse Christus cum secundum illum Isaiæ locum in Synagoga legisset, addidit: *Hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris,* Luc. 4, 21. Aliam rationem Hieronymus, Chrysostomus, Euthymius et Theophylactus afferunt, ut inde intelligeremus etiam nobis Spiritum sanctum, quamvis minimè videamus, baptizatis dari. Sed hæc ratio minus convenit, quia nos non per Joannis, sed per Christi baptismum Spiritum sanctum recipimus. Certè altera melior, quia illud præcessit, hoc secutum est.

VERS. — 17. HIC EST FILIUS MEUS DILECTUS. Marcus c. 4, 11, et Lucas, c. 5, 22, dicunt: *Tu es filius*

gratus est, et acceptus. In Græco: *Ille filius meus,* non adoptivus, sed naturalis, ex me genitus. Quod Patris de Filio testimonium repetitur, c. 17, idque

meus. Quæ ideò contraria non sunt, quia credendum est alios evangelistas verba, alios sensum retulisse. Utri autem verba incertum; verosimile tamen est Marcum et Lucam verba recitasse, et quia plures sunt, et quia consentaneum fuit, ut in quem Spiritus sanctus descendebat, ad eum vox dirigeretur. Sicut in transfiguratione, quia vox dirigeretur ad apostolos, non dixit: *Tu es Filius meus;* sed: *Hic est Filius meus dilectus,* Luc. 9, 35, *ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς ἐστὶν ὁ ἀγαπητός.* Hic est Filius ille meus, ille inquam, charissimus. Ostendit enim gemino articulo se non de quovis, sed de naturali, de unico, de æterno, de sibi æquali Filio loqui. Nam ceteri adoptione tantum filii sunt; *ἀγαπητός* dilectum, aut quod amplius est, charissimum Athanasius in oratione adversus Arianos, quòd Deus ex Deo sit verbum, unigenitum interpretatur. Hoc enim epitheto non apud Homerum solum, sed etiam in sacris Litteris unigenitos filios solitos appellari, Genes. 22, 2: *Totum filium tuum unigenitum, quem diligis Isaac, et vade in terram visionis,* sicut è contrario, Joan. c. 5, 16, et 1 epistolâ 4, 9, unigenitum posuit pro charissimo: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.*

IN QUO MIHI BENÈ COMPLACUI, *ἐν ᾧ εὐδόκησα,* ad verbum, in quo placui. Sed noster interpres explendæ sententiæ causâ, dandi casum addidit. Verbum est valde in sacris Litteris usitatum sicut et nomen *εὐδοκία*, inde derivativum. Noster interpres *εὐδόκησα* solet vertere, sibi complacere, ut Matth. 12, 18, et 17, 5; Marc. 1, 11; Luc. 5, 22, et 12, 52; ad Colos. 1, 10; 2 Petr. 1, 17; *εὐδοκία* autem beneplacitum, ut ad Ephes. 1, 9, aliquando bonam voluntatem, ut Lucæ 2, 14. De quibus duobus verbis multa ab interpretibus disputantur, quæ etsi vera sunt, tamen non videntur eorum vim prorsus exprimere, sensumque complere. Græcum verbum à Septuaginta interpretibus introductum est, qui ubicumque ferè Hebræicè erat *וַיִּשְׂמַח* verterunt *εὐδόκησα*, ut Psal. 59, 44, 45, 4; et 149, 4, nec memini eos uspiam aliter vertere, nisi Isai. 42, 1, quare ex verbo Hebræico *וַיִּשְׂמַח* Græci verbî *εὐδόκησα* vis intelligenda est. *וַיִּשְׂמַח* autem Hebræicè cum multa significat, tum etiam aliquando placari, reconciliari, in gratiam redire, ut psal. 76, 8: *Namquid in æternum projiciet Deus, et non apponet, ut complacior sit adhuc?*

non solum à tribus evangelistis, sed etiam à Petro

CAPUT IV.

1. Tunc Jesus ductus est in desertum à Spiritu, ut tentaretur à diabolo.
2. Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esurivit.
3. Et accedens tentator dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.
4. Qui respondens dixit: Scriptum est: Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.
5. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi,
6. Et dixit ei: Si Filius Dei es, mitte te deorsum:

Hebr., *וַיִּשְׂמַח* *וַיִּשְׂמַח* *וַיִּשְׂמַח*, et psal. 84, 1: *Bene dicitur, Domine, terram tuam, avertisti captivitatem Jacob.* Hebr., *וַיִּשְׂמַח* *וַיִּשְׂמַח*, placatus es (aut reconciliatus) terre tue, id est, populo tuo, ut Hebræi interpretantur, et quæ sequuntur, verba confirmant: *Avertisti captivitatem Jacob.* Græcè, *εὐδόκησας, ἠγάπησας, τὴν γῆν σου*, ergo hoc loco *ἐν ᾧ εὐδόκησα*, in quo complacui, ut nostri interpretes versionem retineam, non significat, quem unice amavi, neque quo valde delector, neque in quo conquesco, ut novi quidam vertunt interpretes; sed in quo, id est, per quem placatus es reconciliatus sum mundo, hoc est, placari et reconciliari decrevi; in quem cum intueor, omnem iram et offensionem pono. Vult enim Pater per vocem illam coelitis missam declarare non tantum Filium esse suum, sed quorsum etiam mitteret, ut libentibus ab hominibus reciperetur. Alludit autem ad prophetiam Isai., 42, 1: *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in eo anima mea* *וַיִּשְׂמַח* *וַיִּשְׂמַח*. Cur autem hæc vox coelitis missa sit, non est difficile rationem reddere. Columbæ species res erat muta, quæ multa significare poterat, addita vox est, quæ symbolon declararet. Sicut accedit verbum, inquit August., *ad elementum, et fit sacramentum*, quia quod el mentis obscurè, id aperte verbis significatur. *Filius Dei* (inquit Hilari., can. 2) *auditum conspectuque monstratur, plerique infida et prophetia inobediens testimonium de Domino suo mittitur et contemplationis, et vocis. Fide dignus est testis qui et auditus et vidit.* Simile quiddam in transfiguratione factum est, Matth. 17, 5, et Luc. 9, 35, sed aliâ ratione, ut apostolorum principes, qui, ut ait D. Paulus, quasi Ecclesiæ columna futuri erant, stabilirentur. Omnes veteres auctores, quæ maxime, qui adversus Arianos disputarunt, aliam causam reddiderunt, ut Trinitatis mysterium declararetur, Patris loquentis, Filii testimonium recipientis, Spiritus sancti columbæ specie descendens. Qualis aut quo modo facta vox, obscurum non est, potuit Deus qui omnes humanas voces aere in humano ore formare solet, humanam vocem eodem aere sine ore formare, ut Marc. 9, 7, et Joan. 12, 28; Exodi 3, 4; Act. 10, 45, 45.

Apostolo, 2 Epist., c. 1, refertur, ut res maximi momenti.

CHAPITRE IV.

1. Alors Jésus fut conduit par l'Esprit dans le désert, pour y être tenté par le diable.
2. Et ayant jeûné quarante jours et quarante nuits, il eut faim ensuite.
3. Et le tentateur s'approchant lui dit: Si vous êtes le Fils de Dieu, commandez que ces pierres deviennent des pains.
4. Jésus répondant dit: Il est écrit: L'homme ne vit pas seulement de pain, mais de toute parole qui sort de la bouche de Dieu.
5. Le diable alors le transporta dans la ville sainte, et le mettant sur le pinnacle du temple,
6. Il lui dit: Si vous êtes le Fils de Dieu, jetez-

scriptum est enim : Quia angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

7. Aut illi Jesus : Rursum scriptum est : Non tentabis Dominum Deum tuum.

8. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum,

9. Et dixit ei : Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.

10. Tunc dicit ei Jesus : Vade, Satana; scriptum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.

11. Tunc reliquit eum diabolus, et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei.

12. Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset, secessit in Galilæam.

13. Et relicta civitate Nazareth, venit et habitavit in Capharnaum maritimâ, in finibus Zabulon et Nephthalim;

14. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam :

15. Terra Zabulon et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium,

16. Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, et sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.

17. Exinde cepit Jesus predicare, et dicere : Pœnitentiam agite appropinquavit enim regnum celorum.

18. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piscatores);

19. Et ait illis : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum.

20. At illi continuo, relictis retibus, secuti sunt eum.

21. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus, in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua; et vocavit eos.

22. Illi autem statim, relictis retibus et patre, secuti sunt eum.

23. Et circumbat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo.

24. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obtulerunt ei omnes malè habentes, variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui dæmonia habebant, et Imbeciles, et paralyticos, et curavit eos.

25. Et secuta sunt eum turbae multæ de Galilæa et Decapoli, et de Jerosolymis, et de Judæa, et de rans Jordanem.

vons en bas; car il est écrit : Il a donné à ses anges des ordres relatifs à vous; et ils vous porteront dans leurs mains, de peur que vous ne vous heurtiez le pied contre quelque pierre.

7. Jésus lui dit : Il est encore écrit : Vous ne tenterez point le Seigneur votre Dieu.

8. Le diable le transporta encore sur une montagne fort haute et lui montra tous les royaumes du monde, et leur gloire,

9. Et il lui dit : Je vous donnerai toutes ces choses, si, vous prosternant, vous m'adorez.

10. Alors Jésus lui dit : Retire-toi, Satan; car il est écrit : Vous adorerez le Seigneur votre Dieu, et vous le servirez lui seul.

11. Alors le diable le laissa; et voilà que les anges s'approchèrent, et ils le servaient.

12. Or Jésus ayant appris que Jean avait été arrêté se retira dans la Galilée.

13. Et, ayant laissé la ville de Nazareth, il vint habiter Capharnaüm, ville maritime sur les cônes de Zabulon et de Nephthali;

14. Afin que fût accompli ce qui avait été dit par le prophète Isaiæ :

15. La terre de Zabulon et la terre de Nephthali, la voie de la mer au-delà du Jourdain, la Galilée des nations,

16. Le peuple qui était assis dans les ténèbres a vu une grande lumière; et la lumière s'est levée sur ceux qui étaient assis dans la région de l'ombre de la mort.

17. Depuis lors, Jésus commença de prêcher, et dit : Faites pénitence, car le royaume des cieux est proche.

18. Or Jésus, marchant le long de la mer de Galilée, vit deux frères, Simon, appelé Pierre, et André son frère, qui jetaient leur filet dans la mer (car ils étaient pêcheurs);

19. Et il leur dit : Suivez-moi, et je vous ferai devenir pêcheurs d'hommes.

20. Eux aussitôt, abandonnant leurs filets, le suivirent.

21. De là s'avancant, il vit dans une barque deux autres frères, Jacques fils de Zébédée, et Jean son frère, avec Zébédée, leur père, qui raccommodaient leurs filets, et il les appela.

22. Eux aussitôt le suivirent, abandonnant leurs filets et leur père.

23. Et Jésus parcourait toute la Galilée, enseignant dans les synagogues, prêchant l'Évangile du royaume, et guérissant toute langueur et toute infirmité parmi le peuple.

24. Et sa réputation se répandit par toute la Syrie, et on lui présentait tous ceux qui étaient malades, et affligés de diverses sortes de maux et de douleurs, des possédés, des lépreux, des paralytiques, et il les guérit.

25. Et de nombreuses troupes le servaient de la Galilée, de la Décapole, de Jérusalem, de la Judée et d'au-delà du Jourdain.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — ΤΙΣ, statim, ut expressit Marcus c. 1, 12.

DUCTUS EST, ἀρτίσθ, subductus, aut abreptus, Marcus ἐκ τῆς πύλης τοῦ ἱεροῦ, expellit eum Spiritus. Credibile est non per aera raptum, ut Habacuc, Daniel 14, 55, et Philippum, Act. 8, 59, quia id Evangeliste non tacuissent, sed pedibus ductum, non coactum, sed libentem. Dicit tamen Mattheus subductum, Marcus expulsum; non ut vim illatam Christo, sed ut effluentiem et impulsam Spiritus sancti significaret, sicut cum D. Paulus dicit: Qui Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei, Rom. 8, 14, et Hilarius, Hieronymus et Auctor Imperfecti observarunt. Nec significatur ante non fuisse actum ab Spiritu: sed tum maxime vim Spiritus apparuisse.

DESERTUM. In locum tentationi, et singulari aptum certamini. Væ enim soli, quis cum ceciderit, non habet sublevantem se, Eccles. 4, 40. Nec idèò dammandi, qui in solitudine vitam agunt. Quod genus vite et Joannes Baptista primus, et multi post viri sanctissimi exemplo virtutis singulari, et Chrysostomus, Basiliius, Gregorius Nazianzenus, Hieronymus, Theodoretus homines experti, quam divinum esset, integris voluminibus testati sunt. Illis potius quam hominibus aut-hæreticis, aut ambitiosis, et delicatis credendum est. Cum illi ipsi, qui sublevari debent, deiciunt, præstat solum esse, et solum contra solum dæmonem, quam contra dæmones, hominesque pugnare. Solus non est, qui Deum sequitur ducem, cujus auxilium tantò magis in solitudine, quam in civitate, tantò minus ab hominibus impeditur, apparet. Desertum autem hoc loco Judææ intelligendum est, ut diximus, c. 3, 1, illud idem, ubi Joannes Baptista vitam egerat, et quia propè Jordanem erat, ut illic explicavimus, et quia absolute desertum appellatur. Ductus ergo est à Jordane in intimam solitudinem, ubi inter bestias agebat, ut ait Marc., c. 1, 15.

A SPIRITU. Paulo post vers. 5, et vers. 8, et apud Lucam, c. 4, vers. 5 et 9, dicitur ductus à diabolo, qui et ipse aliquando spiritus appellatur, ut infra, c. 8, 16, et 10, 1, et 12, 45; sed hoc loco Spiritus sanctus intelligendus est, et quia in proximo de eo evangelista locutus fuerat, c. 5, et quia cum articulo, et quia absolute Spiritus dicitur, quod nunquam fit nisi cum Spiritus sanctus significatur, ut Didymus et Hieronymus observarunt.

UT TENTARETUR. Tentare aliquando est ad peccandum incitare, ut Act. 8, 5; et 1 ad Cor. 7, 5; et 1 Thes. 5, 5; Jacob. 1, 15; Apoc. 5, 10. Hoc modo diabolus tentare dicitur. Inde nomen habens Satan, apud Hebræos adversarius, diabolus apud Græcos calumniator, et insidiator, qui circuit quærens quem devoret. Homines etiam, tanquam diaboli ministri, sic alii alios tentare solent. Deus nequaquam. Intentator

VERS. 1. — A SPIRITU sancto, cujus mentio facta est in fine superioris capituli, docere nos voluit quibus armis tentationes superentur, nempe nimirum, oratione, et Scripturarum meditatione. Desertum illud in quod se recepit Jesus, inter mare Mortuum et urbem Jericho situm est, idque postea vocatum fuit desertum tentationis. Tentavit diabolus non solum ut probaret, sed etiam ut in peccatum induceret

enim malorum est, Jacob. 1, 15. Quamquam Calviniani heretici hoc etiam modo Deum, et quidem in primis tentare dicunt, diaboli scilicet officium Deo tribuentes. Tentare etiam est cogoscendi causâ inquirere et explorare; quomodo et diabolus et homines et Deus tentat. Aliter tamen Deus, aliter homines, et dæmones. Hi ut cogoscant quod ignorant; ille ut quod scit, scire etiam videatur, quemadmodum si explorando experiendoque didicisset, aut non ut ipse, sed ut illos tentat, sese cogoscant, ut D. August. interpretatur. Ita Genes. 22, 1; Exod. 16, 4, et Dent. 8, 2, et 15, 5; Sapient. 3, 5; Heb. 4, 15, et 11, 17, 57; Apoc. 2, 2. Tentare etiam est ad iram provocare, ut cum dicimus tentare Deum, quia ejus potentiam experiri volumus infra vers. 7, et Exodi 17, 2, 7; Num. 14, 22; Psal. 77, 18, 41, et 94, 9, et 105, 14. Christus non poterat, nisi secundo et tercio modo tentari, tamen credibilis est in deserto habuisse, ut se diabolo omnibus modis tentandum præberet; et ad peccandum etiam sollicitaretur, ut possit dicere: Venit princeps hujus mundi, et in me non habet quidquam, Joannis 14, 50. Id ex facto diaboli manifestum est, quillum, ut se precipitem daret, seque adoraret, incitavit, quod utrumque gravissimum peccatum erat. Ille enim ratione an Filius Dei esset, ut dicebatur, experiri voluit. Sciebat enim, si ad peccandum trahi posset, Filium Dei esse non posse.

A DIABOLO. Nomen proprium, aut potius cognomen est Luciferi principis dæmoniorum, ex calumniandi, insidiandi que excellentiâ desumptum, ut Math. 25, 44, et Apoc. 12, 9, et 20, 2, 10. Voluit enim Christus hominum princeps diabolum principem dæmoniorum ad singulare certamen provocare, et ut suis parceretur militibus, et ut hostium primo conflictu victo duce totus in fugam exercitus verteret. Atque hæc una causa ab evangelistis reddita est, cur Christus in deserto abierit. Quia adversarius aggredi non audebat, obviam illi procedit, et quodammodo irritat, quem scit non pugnaturum, nisi læcessitum, Hilari., can. 5; Ambros., lib. 4 in Luc., c. 2; auctor Imperf., hom. 5. Alias quoque fuisse causas, cur in deserto Christus secesserit, licet ab evangelistis non exprimantur, incredibile non est. Moses antiquus legislator, antequam à Deo legem acciperet, quadraginta dies solus in monte versatur. Joannes, antequam ad predicandum et baptizandum præstat, in eadem solitudine vitam agit. Quod enim ex solitudine proficiunt, non ex hominibus, sed ex Deo profectum putatur, majori reque excipitur reverentia. Voluit ergo Christus etiam ex solitudine evangelium afferre. Voluit enim se esse ostendere, cujus Moses figura fuisset; et ejus præcursor Joannes, quem isdem vestigiis pro solitudine sequeretur. Voluit non exemplo docere, ut cum de vite rationibus, vel de re aliâ gravi deliberamus, turiam

ind in quod se recepit Jesus, inter mare Mortuum et urbem Jericho situm est, idque postea vocatum fuit desertum tentationis. Tentavit diabolus non solum ut probaret, sed etiam ut in peccatum induceret

relinquamus hominum, et nos in solitudinem colligamus nostra cum Deo consilia communicaturi, quæ frequentia hominum impediuntur, solitudine juvantur. Nam et conicus ille dixit: *Meditatus venis altitudinis ex solo loco*. Cur autem tentari Christus voluerit, multa ab interpretibus causæ afferuntur. Prima illa est quod oportuerit novum militem in ipso inclarescere tyrocinio; et ad graviores pugnam levioribus durari velitationibus. Secunda, ut tentatus ipse per omnia, ut ait D. Paulus, tentatus nobis majore commiseratione opem ferret. *In eo enim in quo passus est ipse, et tentatus, potens est, et iis qui tentantur auxiliari*. Heb. 2, 18, ut Pontificem haberemus, qui secreti computi infirmitatibus nostris, Heb. 4, 15. Tertia, ut exemplo doceret nos, cum accedimus ad servitum Dei, preparare animas nostras ad tentationem, Eccles. 2, 1, quam Hilar. et Chrysost. indicant. Quarta, ut devicto statim hoste non redderet securiores: *Confidite*, inquit, *ego vici mundum*, Joan. 16, 33. Nam, nisi ille certasset non mihi iste vicisset, ut ait Ambros., lib. 4 in Luc., c. 2 Quinta, ut nos quoque illo vincente, vinceamus, August. in Psal. 60: *Agnosce te in illo tentatum, et te in illo agnosce vincentem. Petra erat Christus*. Propterea petra illa, in qua edificati sumus, prior percussa est ventis, flamine, pluvia, quando Christus à diabolo tentabatur. *Eccè in qua firmitate te voluit stabilire*. Et in Psal. 90, parte 2: *Idem tentatus est Christus, ne vincatur à tentatore Christianismus*.

VENS. 2. — ET CUM JEJUNASSET QUADRAGINTA DIEBUS, ET QUADRAGINTA NOCTES, id est, quadraginta integros dies. Sic enim Hebræi loqui solent. Ant eundem diebus evangelista noctes adiecit, ut indicaret eum non Judæorum more jejunasse, qui per diem nihil cibi potusve sumentes noctu vescabantur, sed ita ut totos quadraginta dies, totidemque noctes nihil gustaverit. Quod Mosem ante, Exodi 24, 18, et 34, 28, et Eliam, 5 Reg. 19, 8, fecisse legimus. Observant veteres auctores mysticum hunc esse numerum, ut Basil. in hom. in quadraginta marty.; Ambr., serm. 54 de Quadragesimâ, et lib. 4 in Luc., c. 2; Hieron., in 5 e. Jonæ; August., lib. de Genes. ad litteram, c. 169, et lib. 2 de Consens. evang., c. 4. Quod non ab illis excogitatum, sed à Deo declaratum fuisse multis sacrarum Litterarum exemplis perspicuum est. Nam non solum Christus, Moses, et Elias, quasi numeratis ad calculum quadraginta diebus jejunârunt, quod ipsum, erat satis et aliquid inesse huic numero mysterium intelligeremus; sed multa etiam alia hoc numero videmus facta, quæ casu facta esse non possunt. Quadraginta dies ac noctes pluit, cum aquarum inundatione mundum Deus purgare voluit, Genes. 7, 12. Quadraginta dies mortui aromatibus conditi aservantur, antequam sepulture mandentur, Genes. 50, 5. Quadraginta dies exploratores illi à Mose missi Chanaan promissam à Deo terram perlustrant, Num.

VENS. 2. — **ESURUIT**; antea non esurierat. Diabolus cognoscere voluit an esset vere Filius Dei; ac forte non dubitabat quin esset Filius Dei post tam illustre Patris aeterni in baptismo testimonium: sed incertus

13, 26. Quadraginta dies Goliath diabolum adversarium nostrum significans, stat exprobrans contra populum Dei, 1 Reg. 17, 16. Quadraginta annos filii Israel in deserto morantur, Exodi 16, 35. Quadraginta dies Ezechiel jubetur in dextram latum cubare, ut portet iniquitates domus Juda, Ezech. 4, 6. Quadraginta annos Ægyptus deserta cogitur quodammodo agere penitentiam, Ezech. 29, 14, 42. Quadraginta dies Christus post resurrectionem, antequam in cœlum ascendat, in terris versatur. Non potest fortuito fieri, quod tam sæpe fit. Quadragenarius ergo numerus totum (ut ait Augustinus) presentis vite significat cursum, tempus penitentiae, peccatorumque expiationi destinatum. Jejunium autem pars est penitentiae. Valdè Calviniani velent aut quadraginta dies non jejunasse Christum, aut id evangelistas non commemorasse; aut Ecclesiam Christi exemplum in utilitatem Christianorum, usumque penitentiae non convertisse, vanam esse superstitionem, quia semel Christus hoc numero dierum jejunavit, singulis annis totidem dies jejunare, magnam arrogantiam Christum imitari velle, intolerabilem illi fieri injuriam, quod in ordinem nobiscum redigatur, rescindi evangelium, cujus Christi jejunium sigillum fuit. Homines tam solliciti de honore Christi, quam Judas de pauperibus alevit, cum fur esset, et loculos haberet. Si quadraginta dies jejunare superstitionem putant; jejunent quinquaginta. Si quod semel Christus fecit non est à nobis singulis annis repetendum, ne celebrent octavo quoque die Dominicam resurrectionem. Christus enim non nisi semel resurrexit. Si arrogantia est Christum imitari, arrogans Paulus, qui se Christi imitorem vocat, et eâ quidem in re, quæ illi fuit maxime propria, ut pro Ecclesiâ suâ moreretur, *adimpleo*, inquit, *ea quæ desunt passionum Christi in carne meâ pro corpore ejus, quod est Ecclesia*; arrogantes nos Christus esse jubet, qui vult nos esse perfectos, sicut pater noster cœlestis perfectus est, qui vult esse unum, sicut ipse et pater unum sunt. At in his rebus non ad æqualitatem; sed ad æsultatem nostram imitatur. Nec in jejuniis; nam ille quadraginta dies, nec edit, nec bibit, nec esurivit, ut sicut; nos et edimus, et bibimus, et tamen esurimus ac sitimus. Imitatur, quia sequimur, quavis non assequamur. Sequimur autem, quam proximè possumus, homines Deum. Nam satis est, ut eandem tenemus viam. Non facinus illi injuriam, quia non comitem, sed duces facimus. Quid, quod nonnullis Christianis legimus totos quadraginta dies sine ullo cibo et potu jejunasse? in quibus Deus singulari miraculo et ipsorum in imitando Christo piùm probavit studium; et istorum hæresim, insanientem refutavit. Legant gravissimum auctorem Theodoritum, exempla reperient. Et si Christi jejunium evangelii sigillum est, utri rescindunt? nos qui servamus, an illi qui idem? Ut non disputemus quam apè acutus, ut sibi videtur,

erat an naturalis esset Dei Filius; an per adoptionem quandam excellentem. Christus sic eum repulit, ut in eadem illum ambiguitate reliquerit.

hæresiarcha jejunium Christi Evangelii sigillum appellet, quasi nondum scripto neque vero prædicato Evangelio sigillum Christus adhibuerit. Non ergo sigillum, sed exordium est evangelii; quo se Christus parat, ut prædicet, nos ut recipiamus, hoc, inquam, Evangelium Christi quod jejunio inchoatur, jejunio finitur; non illud Calvinii, quod tantoperè jejunia reformidat. At Christus non præcipit, qui scitis? scriptum non est. Ubi scriptum est diei dominicæ observationem præcepisse? Esto, non præcepit, certè fecit. Et fecit mysterio, quod quadraginta, non plures, non pauciores dies jejunaverit; ut hoc numero, quemadmodum Hieronymus scribit, quadragesimæ nobis jejunium consecraret. Nec ille solus, sed omnes etiam illi antiquissimi, doctissimi, sanctissimi Ecclesie doctores, aut Christum, aut apostolos Christi imitatores exemplum quadragesimæ jejunium constituisse docuerunt, Ambros., serm. de Quadragesimâ 25, 25, 27, 56, 58, et Leo, serm. 6 et 9; Hieronym., qui, quam vos superstitionem vocatis, Christi hereditatem vocat. Horum qui scripta legit, et cum vestris confert, si non videt eorum spiritum esse Christianum, vestrum diabolicum et hereticum, cæcus est.

POSTEA ESURUIT. Indicat autè spatio quadraginta dierum non esuruisse. De Mose et Eliâ utrum vel ante vel post, vel nunquam esurierint, non dicitur, ideoque credendum est non esuruisse, cum hoc de Christo, tanquam singulari, dicitur. Eadem enim virtus Dei, quæ conservabat, satiabat. Cur ergo Christus esurit? ut timido hosti, et quasi Deum aggredi non audent, ostendens se hominem esse ad aggrediendum animum addat; et quia ad armatum accedere timebat, arma quodam modo divinitatis ponit, et quasi nudus et inermis homo contra luctatorum morem esuriens in arenam descendit, et adversarium non virtutis, ut fieri solet, jactatione; sed infirmitatis ostentatione provocat, Iren., lib. 3, c. 32; Chrysost., hom. 15 in Matth.; auctor Imperf., hom. 5; Hieron. in Comment.; Ambros., lib. 4 in Lucam, c. 2. Cujus acuta est et scita sententia: *Fames Domini pia frans est, ut in quo diabolus majora metuens jam cavebat, famis specie lactatus tentaret, ut hominem*.

VENS. 3. — **ET ACCEDENS**. Quo modo aut quâ formâ accesserit evangelistæ non dicitur. Potuit aut invisibiliter accedere, sicut nos quotidie tentare solet; aut sumptâ aliquâ visibili formâ. Omnes auctores formâ corporeâ, eâque humanâ accessisse putant, quod est valde probabile, et quia cum Christo multa est colloctus, et quia se adorari voluit, et quia si aliâ accessisset formâ, evangelistæ non tacuissent. Nam cum Evam specie serpentis tentavit, quia nimis usitata forma erat, Scriptura non tacuit, Genes. 3, 1.

TENTATUM, ille qui tentare solet, nomen officii omnium demonum; sed per attributionem propriam diaboli dæmoniorum principis. Nam quem modò diabolum appellaverat, nunc tentatorem appellat, quasi dicat, accessit luctator, accessit pugillator, ut 1 ad Thes. 3, 5. Ne forte tentaverit vos is qui tentat, tentator. Notatio est Hebraici nominis Satan, et Græci

δαιμόνης, diabolus, ut infra, vers. 10, et c. 16, 25, et Luc. 22, 5, 51, et Act. 5, 5, et 1 Cor. 7, 5, et Apocal. 12, 9, et 20, 2, ubi ille ipse demoniorum princeps proprio nomine Satan appellatur. Nescio quid fuerit in causâ, cur noster interpres in veteri Testamento semper Satan, in novo duabus adjectis literis semper Satanam vocaverit, nisi forte, quia vetus Testamentum ex Hebraico sermone verit, in quo Satan; novum ex Græco in quo placuit Septuaginta Satanam potius quam Satan appellare. Diabolus etiam ejusdem principis nomen est proprium, Psal. 108, 6; Ephes. 6, 11; 1 Petri 5, 8; Apocal. 12, 9, et 20, 2.

Si Filius Dei es. Audierat fortasse coelestem vocem: *Hic est Filius meus dilectus*, aut ex Joannis prædicatione, vel famâ cognoverat. Credibile autem est non per modum dubitantis, aut negantis, ut irridentis hoc diabolum dixisse, sicut illi ejus ministri dixerunt: *Si Filius Dei est, descendat munde de cruce*, c. 27, 42, sed per moodum potius credentis et affirmantis, et bene Christo consulere volentis, quasi dicat, quando quidem Filius Dei es, ne famem patiare, sed quia potes, et aliunde non suppetit cibis, ut de lapides isti panes fiant. Hoc enim illius serpentis calliditati magis conveniebat ita tentare, ut non tentare, sed bene consulere videretur.

DIC. Etsi non ignoro, quod hæretici interpretes adnotaverunt, dicere apud Hebræos idem sæpe esse atque jubere; tamen in eo eorum levitatem accuso, judiciumque desidero, quod pro *dic*, verbum *jube*, non intelligentes etiam si idem utrumque verum significet, tamen majorem habere vim *dicere*, quam *jubere*, idèque et Hebræos et evangelistas ita loqui. Plus enim est: *Dixit*: *Fiat lux*, et *facta est lux*, Genes. 1, 3, quam si dixisset, *jussit*; plus est, *verbo Domini caeli firmati sunt*, psal. 32, 6, quam si dixisset *jussit*. Significat enim tantum os Deum aperuisse, omniaque facta fuisse. Similiter hoc loco plus est, *dic*, quam *jube*; loquitur enim de Filio Dei, tanquam de eo verbo quo mundum fabricatum fuisse sciebatur, qui eodem verbo, quo cœlum terraque fecisset; posset et ex lapidibus panes facere.

UT LAPIDES ISTI. Lapidis potius quam terram, quam aerem, quam arbores ostendit, et quia res erat ante pedes posita, et quia difficilior, et quia aliquam eum pane lapis habet similitudinem, cum sit panis maxime contrarius, quâ ratione Christus dixit: *Quis est ex vobis homo, quem si petierit filius ejus panem, nunquid lapidem porriget ei?* infra, c. 7, 9.

PANES FIANT. Quod Theophylact. et alii quidam diaboli curiositate factum putant, ut panes, non panem dixerit, non aliâ de causâ factum arbitror, quam quod pluraliter lapides dixerat; nam Lucas, c. 4, 5, singulari numero dixit, *panis fiat*. Itaque non consistat utro modo diabolus dixerit, quia alter evangelista verba, alter sensum recitavit; uter verò hunc, uter illa, nescimus.

VENS. 4. — **SCRIPTUM EST**. Quia diabolus ad Scri-

VENS. 4 et 5. — **IN OMNI VERBO**, in omni re: **PROP**

pturam, Genes. 4, et Psal. 32, 6, alluisse videbatur. Scriptura refellit, quod in aliis quoque tentationibus facti.

NON IN SOLO PANE. Panem usitatum vocat, sed Hebraeorum more per panem omnis consuetus cibus intelligitur.

VIVIT, vivet, id est, vivere potest, modus, ut vocant grammatici, potentialis apud Hebraeos *חַי*, ut Exodi 33, 20: *Non videbit me homo et vivet*, id est, nemo qui me viderit, vivere poterit.

SED IN OMNI VERBO QUOD PROCEdit DE ORE DEI, in omni egrediente ore Dei, ad verbum, Deut. 8, 5. Septuaginta vero et Latinus interpres sententiam magis, quam verba reddere volentes, nomen verbi addiderunt. Quod multis aliis fecisse locis in idiomatibus adnotavimus. Id etiam sive imitatione, sive proprio consilio fecit evangelista; sensus est Deum non indigere usitato cibo, ut servos suos alat; posse enim uno verbo novum formare cibum. Id enim de manna dictum est: *Affixit, inquit, te penuria, et dedit tibi cibum manna, quod ignorabas tu, et patres tui, ut ostenderet tibi, quod non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod egredietur de ore Domini*. Non respondet Christus se esse aut non esse Filium Dei, quia quamvis id maxime diabolus avelat scire, minime tamen interrogabat quin se credere fingebat. Tantum volebat videri dare consilium: *Dic, ut lapides isti panes fiant*. Christus ergo ad id respondit, quod dixerat, non ad id quod tacerat. Optima ratio eos deludendi, qui fallaciter consulant.

VERS. 5. — TUNC, id est, secundo: non enim significat id statim post primam tentationem factum esse. Credibile enim est aliquanto tempore quiescisse. Cui vero dico, secundo, non certum, sed probabiliter opinione dico. Nam Lucas, c. 4, 9, hanc tentationem non secundo, sed ultimo loco ponit; secundo vero illam, quam Mathaeus ultimo. Nec enim solent evangelistae; sicut nec ceteri scriptores sacri in narratione rerum ordinem servare temporum. Probabile tamen est Lucam eo ordine quod occurrerunt, Mathaeum eo quod acciderunt tentationes Christi commemorasse, quia verosimillimum videtur esse, diabolum illis Christi verbis territum victumque discessisse: *Vade post me, Sanna*. Haec autem verba non sunt à Christo dicta, nisi in monte, cum diabolus Christo dixisset: *Haec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me*, et quia id narrat evangelista, et quia diaboli postulatam eam responsionem postulabat. haque Strabus nulli mihi videtur probabilitate contrarium affirmare. Sunt qui apud Lucam scriptorem negligentiam tentationum ordinem mutatum putent, quod Ambrosius, lib. in Lucam 4, eodem ordine, quo Mathaeus narrat, tentationes exponat. Sed potius colligendum erat, Ambrosium, quamvis Lucam interpretaretur, tamen tentationes procedit, quod iubetur à Deo: sic Septuag. pro *re* sapie ponunt *verbum*. Assumpsit ut duceret eum supra PINNACULUM TEMPLI. Illud verosimile est pinnaculum templi, aut locum fuisse, Gallicè vulgo *le pare* et, in summo templi fastigio positam, aut potius peractis ad meridiem sita tectum, vel solarium pinnis, seu lo-

tionem non quo ordine à Lucà narrabantur; sed quo ordine accidisse putabat, narrare voluisse. Quod meam quoque confirmat opinionem Mathaeum ordinem, quo acciderant, secutum esse. Et si alteruter corrigendus esset, Ambrosius, potius quam evangelista, corrigendus esset. Etsi scio esse, qui se vidisse Luce codices affirmant, ubi eodem ordine, quo apud Mathaeum tentationes narrarentur.

ASSUMPSIT, assumpsit. Quomodo Christum diabolus assumpsit, evangelistae non exponunt, et potest varias in partes probabiliter disputari. Illud certum invitum non assumpsisse. Nec enim cogere potuit, quem ne aggredi quidem, nisi volentem, seseque ingerere potuisset. An autem visibiliter an invisibiliter; et si visibiliter, an per aera raptum deportaverit, vel pedibus ingredientem duxerit, incertum. Cyprianus in sermone de Junio et Tentationibus Christi, quem alii nonnulli secuti sunt, omnes Christi tentationes putat invisibiliter contigisse, quemadmodum ea quae de prophetis legimus, ut Ezechielem raptum fuisse ex Chaldaea in Jerusalem, ut urbem metiretur, Ezechiel. 40, 1, et alia similia. Quibus ego, magis licet auctoribus, ideò non assentior, quod dictum absurdum videtur diabolum Christum eodem modo, quo prophetis Deum visionem animo iniecit. Praeterea quod illa, quae prophetis acciderunt, non reipsa, sed visione accidisse prophetae ipsi declarant, Ezechiel. 40, 2, etsi non declarasset ex eo ipso quod propheta errant, intelligi poterat. At evangelistae non solum non declarant Christi tentationes per visionem accidisse, sed etiam indicant accidisse revera. Quo enim modo sese per visionem precipitasset, aut quomodo cum non revera, sed falsa opinione precipitatum angeli custodissent, et quod rem maxime continet, quomodo falsa opinio precipitationis Christi animum subire potuisset? Alii volentem per aera raptum existimant. Quod videtur assumendi verbum significare, ut Hieronymus, auctor Operis imperfecti, Gregorius, et Strabus. Alii ductum pedibus, ut Euthymius in Commentariis in 4 c. Lucae, quibus ideò potius subscribo, quod parum mihi videtur verosimile, tantum diabolo Christum erga se permisisse, ut ab eo deportaretur. Praeterea quod si id permittente Christo diabolus fecisset, nimium se, quis esset, declarasset, quod ille cum tentat facere non solet, potius transfiguratur se in angelum lucis, 2 Cor. 11, 14. Accedit quod Lucas non dixit *parvulus*, sed *supra duxit*, et illud ipsum verbum *parvulus* non semper significat ita assumere, ut portes; sed aliquando ita, ut ducas, ut supra, c. 1, 20, 24; et c. 2, 14, 20.

IN SANCTAM CIVITATEM. In Jerusalem, quae sancta dicebatur civitas, quod in ea Deus propter arcam et templum, quod ibi erat, habitaret, 2 Par. 6, 2, 18, et 7, 16; Psal. 9, 12, et 21, 4, et 67, 17, et 73, 2, et 134, 21. Itaque sic vulgo vocabatur, Math. 27, 53; Apocal. 11, 2, et 21, 2, 10; et Daniel, 5, 28. Propheta post Christi adventum et propter eius praesentiam ita vocandam praedixerant, Isaie 52, 1, et 60, 14; et Zachar. 8, 5.

Super PINNACULUM TEMPLI, super alam, aut super pinnam templi. Quidam fastigiatam et acuminatam turrem fuisse tradunt, in qua lamina esset ad ventorum mutationem versatilis, quae ob aerae similitudinem *περὶ πύλας* vocaretur, quales nunc in templis nostris; et principum basilicis videmus. At nihil ejusmodi in templo Hierosolymitano fuisse legimus. Theophylactus locum *ἐπιπέτα* fuisse dicit, id est, fastigiatum tectum, ex cuius dorso utramque in partem pluvia deflueret, qualia sunt in Gallia adeò acuminata, ut duas habere alas, volareque domus videantur. Sed scimus neque templum neque ceteras in Palestina domus ejusmodi tecta habuisse; quin supernè planae erant, ut in illis cenandi, apricandi, ambulandi, confabulandi commodus locus esset, ut intelligitur Josue 2, 6; et Judic. 16, 27; et 1 Reg. 9, 23; 26, et 2 Reg. 11, 2, et 16, 22, et 4 Reg. 25, 12; Isai. 15, 5; Math. 10, 27, et 24, 17; Marci 15, 15; Luc. 12, 5, et 17, 51. Itaque melius sentiunt, qui pinnam templi vocari existimant peribulum, qui circum summum tectum erat, ne quis ibi ambulans caderet, qualem Deus omnibus in tectis fieri jusserat, Deut. 22, 8. Latini podium, ut opinor, appellat. Id *περὶ πύλας* pinnam vocatur, quia ab aedificis exstabat, et veluti in aere pendere, ut aera similis, videbatur, quales sunt, quos Galli in turribus *crémoux* vocant. Cur autem eò Christum diabolus duxerit, in promptu est ratio, quia persuadere volebat ut se precipitem mitteret, conveniat ejus consilio, ut in editissimum locum duceret. Erat autem Jerusalem in loco edito, templum autem in editissimo totius urbis in monte Morià, 2 Par. 3, 1; pinnam autem locus erat totius templi altissimus. Nam, quod Remigius, multique alii auctores tradiderunt, ideò eum in tectum templi duxisse, quod ibi solerent Pharisei, legisque doctores ad populum concionari, ut doctoris inflatus opinione facilius se precipitem jaceret; mihi non probatur, qui nusquam legere memini in tecto templi docere legisperitos consuevisse. Contra vero lego in porticu Salomonis conciones habitas, Joan. 10, 25.

VERS. 6. — SI FILIUS DEI ES. Hoc diabolum urebat, ut sciret an Filius Dei esset. Credibile tamen est affirmando dixisse, sicut ante vers. 5.

ET IN MANIBUS TOLLENT TE. Quidam de industria illam partem testimonii à diabolo praetermissam putant, ut custodiant te in omnibus vis tuis, quod haec verba diabolo adversari videntur. Vias enim interpretantur viam, quam homo ire debet, non quam precipitem agi; et omnes actiones non impia temeritate, qualis erat sese precipitari; sed pio prudentique consilio susceptas. Quod si non est verum, est argutum, et

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

VERS. 7. — ET OSTENDIT EI, an digito designans, aut

diaboli congruum ingenio. Illud dubium non est, diabolum si non verba, certe tamen verborum sententiam corrupisse. Nec enim voluit Spiritus sanctus significare fore ut, quidquid justus, sive jure, sive iniuria agrediretur, bene succederet; sed ut in iis qua ut vir justus ageret, etiamsi totus adversaretur mundus, tam praesens tamen Dei experiret. Quod autem, ut angelorum manibus gestari videretur. Quod autem dixit, in manibus, potius quam in humeris, abisut ad consuetudinem; quia, quae charissima nobis sunt, ne perdamus, neve quis furetur, in manibus gestamus, sicut Hispani dicunt, gestat illum supra palmas manuum suarum, id est valde amat, diligentissimeque custodit. Itaque male mihi vertisse videtur haereticus interpres, in manus tollent te, vili detracta verbis; quod autem illo psalmo 90 de omni viro justo dictum erat, diabolus, quasi à minore ad majus argumentando, ad Christum, qui non vir modo justus, verum etiam Filius Dei vocatus fuerat, accommodavit.

VERS. 8. — ITERUM ASSUMPSIT. Vide vers. 5. IN MONTE. Quis hic fuerit mons, quia evangelistae non dicunt, neque scire possumus, neque curiositas vitio licet inquirere. Illud scimus Hierosolymam montibus fuisse circumdatam. *Fundamenta enim ejus in montibus sanctis*; Psal. 86, 4, et, *montes in circuitu ejus*, Psal. 124, 2. Illud autem etsi nescimus, tamen valde simile vero est diabolum in aliquem propinquum Hierosolymae montem duxisse. Quod vero Origenes, Ambrosius, Hieronymus et Theophylactus de superbia interpretantur, in quam diabolus homines ducit; non sensum; quem nos querimus literalem, sed allegoriam explicare volerunt.

OMNIA REGNA MUNDI. Quomodo poterit ex uno monte omnia mundi regna diabolus ostendere, queri inter interpretes solet. Sunt qui id sola animi visione factum velint, ut Cyprianus et Strabus, quemadmodum vers. 5 docuimus, quod ibidem etiam refutavimus. Melius auctor Operis imperfecti et Euthymius, reipsa ostendisse, non ita ut viderit, sed ita ut cuiusque regni plagam digito designaverit. Adde quod non est necesse, ut singula prorsus ostenderi regna. Saepè enim ita Scriptura loquitur, ut totum dicat pro maiore parte, Math. 9, 26, et 27, 45.

ET CLORAM EDORUM. Hebraismus, id est, quod quod re maxime praestaret, quod verbis, non manu ostendisse credendum est.

VERS. 9. — HAEC OMNIA TIBI DABO. Lucas, c. 4, 6, scribit diabolum addidisse, *quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa*. Nemo quia à Christo, an Filius Dei esset extorquere non potuit, fingit se Filium esse Dei,

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

VERS. 9. — HAEC OMNIA TIBI DABO. Lucas, c. 4, 6, scribit diabolum addidisse, quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa. Nemo quia à Christo, an Filius Dei esset extorquere non potuit, fingit se Filium esse Dei,

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

VERS. 9. — HAEC OMNIA TIBI DABO. Lucas, c. 4, 6, scribit diabolum addidisse, quia mihi tradita sunt, et cui volo, do illa. Nemo quia à Christo, an Filius Dei esset extorquere non potuit, fingit se Filium esse Dei,

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

narrando, aut per species obiectas oculis Christi subiciens; Graecè, in momento temporis; seu brevissimo temporis spatio. Sunt qui mundi nomine Romanum interpretantur imperium.

qui solus vere potuit dicere: *Data est mihi omnis potestas in caelo, et in terra.* Dicitur quidem diabolus princeps hujus mundi Joan. 12, 31, et 14, 30, et 16, 11, non quod mundi, sed quod vitiorum, quae propria sunt mundi, dominus sit. Itaque nec regna dare, nec auferre potest, quod proprium est Dei, Proverb. 8, 15; Daniel, 2, 21. Nec regna solum, sed nec alia bona, nisi permissu Dei, aut dare potest, aut eripere, argumentum est Job. 1, 11, 42, nec illa ipsa vitia, quibus maxime dominatur, nisi nobis volentibus dare potest. *Funibus enim peccatorum suorum quisque constringitur*, Proverb. 5, 22.

VERS. 10. — VADE, SATANA. Multi Graeci Latinique codices legunt: *Post me, aut, Retrò me*, ut Matthaeus, 16, 23, et Marcus, 8, 35. Satanam autem suo vocat nomine, quem evangelista vers. 5, tentatorem vocaverat, ut ostendat se scire illum non esse Filium Dei, quem se esse simulabat, sed diabolum, quem dissimulabat. Est haec vox imperantis simul et increpantis.

DOMINUM DEUM TUUM ADORABIS. Non citat Christus verba, sed sensum. Non enim est adorabis, sed timetis. Sed apud Hebraeos timere Dominum est illum adorare et colere, et timor Domini significat omnem divinum cultum, sicut homines religiosi castique Deum colentes, timentes Deum appellantur, Job. 1, 1, 8, 9, et 2, 5, et psal. 21, 24, 25, 26, et 24, 14, et 52, 8, 18, et 65, 16, et 115, 11, et 117, 4, et 127, 4, 4, et ferè ubique de his dicitur qui ad populum Dei pertinebant. Nec est *illi soli servies*, sed, *illi servies*. Septuaginta tamen interpretes et Latini addiderunt, *soli*, ut sententiam exprimerent. Cum enim Deus jubet adorare se sibi servare, vetat alios adorare deos, et servare illis. Itaque idem est: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi servies*, ac si dixisset: Dominum Deum tuum solum adorabis, illique soli servies. Has tantum tentationes Christi tres evangelistae exposuerunt, non est tamen opinor, existimandum his tantum tribus modis fuisse tentatum, cum idè in desertum exisset, ut tentaretur, et Marcus scribat, c. 1, 13: *Et erat in deserto quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, et tentabatur à Satana*, quasi totos quadraginta dies tentatus esset. Certè auctor Operis imperfecti, homil. 5, et August., lib. 2 de Consensu evangelistar., c. 4; Beda et Remigius ita senserunt. Cur ergo Matth. dixit vers. 5: *Accessit tentator*, quasi ante non accessisset? Interpretari possumus, accessit ut exploraret an Filius esset Dei; aggressus est aperto Marte, cum videret se nihil per cuniculos effecisse; et evangelistae noluerunt bellum,

VERS. 10. — DOMINUM DEUM TUUM ADORABIS ET ILLI SOLI SERVIES. Vox Graeca cultum uni Deo debitum significat. Deter. 6 sic habetur, *Dominum tuum timebis, timere Deum est eum colere.* Christus sensum reddidit magis quam verba. Prima quidem tentatio eam prae se ferebat speciem, ut instanti necessitati fieret satis, secunda ad vanam curiositatem, tertia ad idololatricam inducibat. Primum tentavit ut Filium Dei, secundò ut Prophetam, tertio ut hominem è vulgò. August., lib. 2, de Consensu Evang., c. 16: *Totum hoc similiter Lucas narrat, est non eodem ordine: unde in-*

et singulas pognas, sed praeha narrare. Hoc tamen non pro vero, sed pro simili vero haberi volumus.

VERS. 12. — CUM AUTEM ADVESSET. Haec non statim post Christi tentationes acciderunt. Aliquantò enim tempore antequàm in vincula Joannes conjiceretur, Christum baptizasse, et Evangelium predicasse; Joanne etiam baptizante atque predicante, et ita quidem, ut inter utriusque discipulos amulatio aliqua nasceretur, manifestum est, Joan. 3, 22, 23, et 4, 1.

CESSIT IN GALILEAM. Causa successus Christi facile ex verbis evangelistae colligitur, qui idè indicat successisse, quòd Joannes traditus esset, ne videlicet et ipse traderetur. Quo autem modo in Galileam accesserit, eùm Joannes in Galilea traditus fuerit, merito potest non exercitatus in Scripturis lector dubitare. Joannem in Galilea traditum fuisse certum est. Traditus enim est ab Herode, infra, 14, 5, et Marc. 6, 17; Luc. 5, 19. Erat autem Herodes Galilaeae Tetrarcha, Luc. 5, 1. Omnes haereticorum interpretes hoc loco puerriliter errarunt, existimantes eandem esse Galileam, in quam Christus successit, et ex qua prius venerat, ut à Joanne baptizaretur supra, c. 5, 15, idèoque, *deserpsit*, vertunt, *redit in Galileam*. Atqui Galilea, unde antea venerat, illa ipsa erat, in qua Joannes traditus est. Venerat enim ex Nazareth. Marc. 1, 9. Nazareth autem in ea fuisse Galileam, ubi tetrarcha erat Herodes, quis ignorat? Propeterea enim jussus est Joseph cum infante Christo eò divertere, supra, c. 2, 22.

Itaque Christus non fugisset periculum in eam Galileam secedens, sed se in periculum conjecisset. Successit ergo ex Galilea Judaeorum, cujus tetrarcha Herodes, quae inferior dicebatur, in superiori Galileam, quae extra Herodis jurisdictionem erat, et Galilae gentium vocabatur, quòd magna ex parte à gentibus habitaretur. In ea enim Salomon Hiram Tyriorum regi viginti urbes olim dederat, 5 Reg. 9, 11, quod non solum ex Strabo vulgari nostro auctore, sed ex ipso etiam evangelistae intelligere poterunt. Addit enim, v. 15, Christum discessisse ex Nazareth, quae, ut diximus, erat in Herodis Galilea, et venisse, ut habitaret in Capernaum, quam in finibus alterius Galilaeae esse constat, et v. 15: *Terra Zabulon et terra Nephthalim via maris trans Jordanem Galilaeae gentium.* Itaque melius noster interpres vertit, *cessit*, quam isti novi, *redit*, quamvis verbum utrumque significet. Ex his perspicuum est non esse eandem historiam, quam hoc loco Matthaeus, et quam Lucas, c. 4, 11, commemorat; sed Lucam illic agere de reditu Christi statim post junctionem, et tentationes in Galileam Herodis; Matthaeum verò hic de ejus secessu ex Galilea Herodis in Gal-

ileam gentium; quod non alios solum minores auctores; sed magnum etiam Augustinum videtur latuisse, lib. 2, de Consensu evang., c. 18.

VERS. 14. — UT ADIMPERETUR. Prophetiam Isaiae, quam de liberatione trium tribuum Zabulon, Nephthalim et Aser, quae eam partem incolebant, quidam interpretantur, suo more ad Christum accommodat, ut aliàs, c. 2, 15, 18, et c. 5, 5. Locus est apud Isaiam difficilis, quia Hebraei non solum alium sequuntur sensum; sed aliter etiam legunt, aliterque verba conjungunt. Illic dominum veram lectionem, veramque esse sententiam, quam et noster interpres, et evangelista secutus est. Nec enim illam prophetiam ante Christi adventum et predicationem propriè legimus impletam.

VERS. 15. — TERRA ZABULON, ET TERRA NEPHTHALIM, VIA MARIS; regio tribus Zabulon et tribus Nephthalim; haec enim duae tribus in superiore Galilaea sortem acceperant, Josue 19, 10, 35, regio maritima. Erant enim tres illae tribus vicine mari Phoenicio, ubi Tyrus dominabat. Praeter dicit *via maris* viam maris, accusativo adverbialiterposito, id est, versùs mare, imitatione, ut opinor, Septuaginta, qui ita solent vertere, quòd Hebraei dicunt *וַיָּבֵר* via, id est, versùs, ut 2 Par. 6, 58.

TRANS JORDANEM. Terram Zabulon et terram Nephthalim non esse trans, sed citra Jordanem respectu Jerosolyma: nemo ignorat. Quo majorem hic locus difficultatem interpretibus peperit. Ego quod sentio breviter dicam, aliorum non aspernatus sententiam, sed brevitate secutus. Solebant Hebraei ex Egyptio venientes, antequàm Jordanem trajicerent, terram Chanaan, quae ultra Jordanem erat, vocare *ארץ עבר הירדן* terram trans Jordanem, Num. 32, 19; Deut. 5, 20, 25, et 11, 50. Quam consuetudinem etiam in Palaestina ingressi retinuerunt, ita loquentes, quemadmodum ante loquebantur, cum essent ultra Jordanem, sicut è contrario, antequàm Jordanem trajecissent, regionem, quae illis cis Jordanem erat, trans Jordanem appellabant, ita loquentes, quemadmodum si jam essent in terra Chanaan. Cujus utriusque rei in libro Josue sunt exempla, quae facilius lector reperire poterit, quam ego notare. Hoc si non placet, brevius veriusque dici potest Hebraica phrasim *ארץ עבר הירדן* iam citra quam ultra significare, ut 2 Par. 20, 2, *כְּעֵבֶר לַיָּם* à regione, quae est citra mare.

VERS. 17. — APPROPINQAVIT REGNUM COELORUM. Quid sit regnum coelorum appropinquare diximus, c. 5, 2. Hic tantum notandum iisdem verbis Christum et Joannem Evangelii predicationem inchoare; ut intelligamus Joannem legatum fuisse Christi, qui non suis, sed ejus, à quo missus fuerat, verbus usus fuerit, et exordium Evangelii esse penitentiam,

modestis et justis describitur. Unde Jesus in ejus tetrarchiae ditius est commemoratus, in finibus Zabulon et Nephthalim, juxta prophetiam Isaiae, c. 9, ex qua Matthaeus ex tantum chit que sunt necessaria. *Via maris*, Gr. *juxta eam maris*. Hic locus erat via mercatoribus à Syria et Arabia profectis; adeo ut populi ex variis nationibus eò confluerent, ac mercatores suos Ptolemaida computarent. *Trans Jordanem*, vox Graeca

VERS. 18. — JUXTA MARE GALILAEAE. Non erat mare, sed lacus, quem Jordanis in humiliorum locum incidens effluat. Vocatur autem mare, Hebraeorum more, qui, ut Hieronymus ait, omnem aquarum congregationem mare appellant, Gen. 1, 10; Galilaeae vero dicitur, quia in finibus utriusque Galilaeae situs erat, olim Tarichea, ut auctor est Plinius, et mare Tiberiadis propter Tiberiadem urbem in ejus ora sitam, quam non nullò ante Herodes aedificaverat, et ambitione gratiae imperatoris Tiberii de ejus nomine vocavit, ut Josephus scribit, lib. 18 Antiq., c. 5, et stagnum Genesareth, quia tota regio, ut Hegesippus ait, Genesaris vocabatur. Lacum describunt, Strabo, 1, 16, Plinius, 1, 5, c. 15, et Hegesippus, 1, 5, c. 26.

PETRUUM ET ANDREAM. Petri et Andrae vocationem diversi evangelistae diversis modis narrant. Marcus, c. 5, 15, et Lucas, c. 6, 15, videtur significare omnes apostolos simul vocatos fuisse; Joannes, c. 1, 40, 41, Andream prius, deinde Petrum vocatum. Praeterea Lucas, c. 5, 1, 4, 10, alià ratione Petrum vocatum scribit: non enim Christum praeteritum, sed in Petri navicula concionantem, et incredulitè piscium multitudinem capti obstupescerentem Petrum vocasse, nullà de Andrae factà mentione. Prima illa dissenso faciliè explicatur, Marcum, c. 5, 15, et Lucam, c. 6, 15, non agere de apostolorum vocatione, ut Christum sequerentur, sed ut apostoli fierent. Prius enim discipuli, deinde apostoli ex discipulorum numero, id est, magistri, ut alios docerent, electi sunt; sicut nec ex presbyterorum numero episcopi eliguntur. Secunda quæstio paulò est difficilior, quam qui semel tantum Petrum et Andream vocatos fuisse contendunt, non video quâ ratione probabiliter explicare possint. Contendit autem haereticus interpres timens ipse apostata, ne apostoli, si semel vocati, ad piscationis dicantur officium rediisse, apostatae fuisse videntur. Facile verò explicant, qui duas fuisse dicunt Petri et Andrae vocationes: alteram, quâ, non ut discipuli et omnes, sed ut familiares auditores admissi sunt, de qua Joannes, c. 1, 40, 41, agit; alteram, quâ vocati sunt ita, ut omnibus relictis rebus Christum perpetuò sequerentur, ut Augustin., tract. in Joan. 7; Chrysostomus, hom. 14 in Matth.; Euthymius, et Theophylactus interpretantur. Facilius, qui tres, primam, quam Joannes; secundam, quam Lucas; tertiam, quam hic Matthaeus describit. Sed duas priores non ad perfectum discipulorum officium, sed ad familiaritatem, tertiam ad discipulorum et apostolorum officium factam esse. In quâ sententiâ Irenaeus fuit: quem ego vehementer probo, tantum aliter loqui velim. Nec enim credibile mihi videtur quemquam alià de causâ à Christo vocatum fuisse, quam ut verus esset discipulus, sequerentur, aut ulteriolem perinde significat; ceteriorum habitâ ratione Hierosolyma, ulteriorem, si spectemus nomen inditum ab Israelitis cum ingressi sunt Palaestinam.

VERS. 16. — IN REGIONE UMBAE, mortalis ob densissimas ignorante tenebras.

VERS. 18. — VIDIT DEOS FRATRES, quos iam ad familiaritatem quam admiserat, Joan. 1, 37. Haec enim fuit

TRANS JORDANEM. Terram Zabulon et terram Nephthalim non esse trans, sed citra Jordanem respectu Jerosolyma: nemo ignorat. Quo majorem hic locus difficultatem interpretibus peperit. Ego quod sentio breviter dicam, aliorum non aspernatus sententiam, sed brevitate secutus. Solebant Hebraei ex Egyptio venientes, antequàm Jordanem trajicerent, terram Chanaan, quae ultra Jordanem erat, vocare *ארץ עבר הירדן* terram trans Jordanem, Num. 32, 19; Deut. 5, 20, 25, et 11, 50. Quam consuetudinem etiam in Palaestina ingressi retinuerunt, ita loquentes, quemadmodum ante loquebantur, cum essent ultra Jordanem, sicut è contrario, antequàm Jordanem trajecissent, regionem, quae illis cis Jordanem erat, trans Jordanem appellabant, ita loquentes, quemadmodum si jam essent in terra Chanaan. Cujus utriusque rei in libro Josue sunt exempla, quae facilius lector reperire poterit, quam ego notare. Hoc si non placet, brevius veriusque dici potest Hebraica phrasim *ארץ עבר הירדן* iam citra quam ultra significare, ut 2 Par. 20, 2, *כְּעֵבֶר לַיָּם* à regione, quae est citra mare.

VERS. 17. — APPROPINQAVIT REGNUM COELORUM. Quid sit regnum coelorum appropinquare diximus, c. 5, 2. Hic tantum notandum iisdem verbis Christum et Joannem Evangelii predicationem inchoare; ut intelligamus Joannem legatum fuisse Christi, qui non suis, sed ejus, à quo missus fuerat, verbus usus fuerit, et exordium Evangelii esse penitentiam,

modestis et justis describitur. Unde Jesus in ejus tetrarchiae ditius est commemoratus, in finibus Zabulon et Nephthalim, juxta prophetiam Isaiae, c. 9, ex qua Matthaeus ex tantum chit que sunt necessaria. *Via maris*, Gr. *juxta eam maris*. Hic locus erat via mercatoribus à Syria et Arabia profectis; adeo ut populi ex variis nationibus eò confluerent, ac mercatores suos Ptolemaida computarent. *Trans Jordanem*, vox Graeca

ripam fluminis ceteriorum, aut ulteriolem perinde significat; ceteriorum habitâ ratione Hierosolyma, ulteriorem, si spectemus nomen inditum ab Israelitis cum ingressi sunt Palaestinam.

VERS. 16. — IN REGIONE UMBAE, mortalis ob densissimas ignorante tenebras.

VERS. 18. — VIDIT DEOS FRATRES, quos iam ad familiaritatem quam admiserat, Joan. 1, 37. Haec enim fuit

relictis omnibus, sequeretur. Itaque duas priores non vocaciones, sed aduocaciones, et quasi futura vocacionis preparaciones appellare, ne duo maximi apostoli parum obsecuti vocanti Christo fuisse videantur; cum ceteros apostolos ad primum Christi se vocantis verbum omnia reliquisse, ipsunque secutos legamus. Et quidem nemo evangelistarum duas priores vocaciones appellat. Nam apud Joan., c. 1, 42, tantum prædicit Christus Petro, quod futurum erat. Tu, inquit, vocaberis Cephas, Lucas, c. 5, 11, non dicit à Christo vocatos esse; sed viso miraculo captorum piscium subductis ad terram navibus, relictis omnibus, secutos fuisse Christum, quod interpretari possumus non relictis, id est, abdicatis, quemadmodum, cum à Christo vocati sunt, abdicatis abjectisque omnibus rebus Christum secuti sunt, ut Petrus postea dixit, Matth. 10, 27: *Ece nos reliquimus omnia, et secuti sumus te*: sed relictis omnibus, id est, desertis navibus et retibus; sicut mulier illa Samaritana, relicta hydra, abiit in civitatem, dixitque popularibus suis: *Venite, et videte hominem qui dixit mihi omnia quæcumque feci, nunquid ipse est Christus?* Joan. 4, 28, 29. Mattheus autem hic vocatos fuisse dicit, quia veram narrat vocacionem, quæ omnibus abjectis rebus Christum secuti sunt.

VERS. 19. — VENITE POST ME. Hebraismus מֵיָנִי וְעִי, id est, sequimini me, ut Deut. 6, 14, et 11, 23, et 1 Reg. 7, 2, et 4 Reg. 23, 5.

PISCATORUM NOMEN. Alludit ad præteritum officium, sicut in Davide, post. 77, 70, 71: *Sustulit eum de gregibus ovium, de post fatantes accepit eum, pascere Jacob servum suum, et Israel hereditatem suam*. Similique apostolorum describitur officium homines piscari, et ad Christum summum piscatorem trahere. Ille enim est, qui sagenam mittit in mare, ex omni genere piscium congregantem, infra, c. 13, 47. Illius verbo atque virtute pisces capiuntur, sine eo frustra tota nocte

Petri et Andreae secunda vocatio. Aug., loco citato, cap. 17: *Proinde fieri potest ut postea narraverit, non quod postea factum erat, sed quod prius prætermiserat, ut cum illo intelligitur venisse Capharnaum, quo Joannes dicit et ipsum et matrem ejus et discipulos venisse.*

CAPUT V.

1. Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem, et cum sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus.
2. Et aperiens os suum, docebat eos, dicens:
3. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum.
4. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.
5. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.
6. Beati qui esuriunt et sibi iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.
7. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.
8. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.
9. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.
10. Beati qui persecutionem patiuntur propter

laboratur, Luca, 5, 5. Christiani sunt pisces, nam propterea in Baptismo aqua nascuntur. Propterea Christus à veteribus illis *ἰσχυρὸς* piscis appellabatur, cuius anagrammatis erat, *Ἰσχυρὸς Θεὸς υἱὸς τοῦ πατρὸς*, Jesus Christus Dei filius salvator, de quo re extat carmen Erythrae Sibylla, Tertullianus, lib. de Baptismo; August., lib. 18, c. 25; Prosper, lib. de Promission. et Predict., part. 2, c. 50.

VERS. 25. — TOTAM GALILEAM. Galikeam gentium, in quam secesserat, supra, v. 12 et 13.

IN SYNAGOGIS. Hebraei à congregando locum ubi conciones habentur vocant *סִנְגֹּגָה* congregationem, Graeci *συναγωγή*, synagogam, proprium vocabulum Septuaginta interpretum, Exodi. 34, 51; et Num. 16, 2; et 31, 15; psal. 7, 8; et 81, 1, ex quibus Apostoli mutati sunt, cum Hebraeorum congregationem, aut congregationis locum significant. Nam Christianorum, differentie causâ, *ἐκκλησία* Ecclesiam appellant infra, c. 18, 17, quod nomen non solum congregationem, non heretici erecto supercilio dictitare solent, identes nos homines indoctos, quod templa ecclesias appellamus: sed locum etiam ubi Ecclesia congregatur, quemadmodum synagoga significat, non tantum apud Eusebium et ceteros Theologos Græcos, sed etiam apud D. Paulum, 1 Cor. 11, 16, 18, et 14, 28, 54, 55. Erat autem apud Judæos synagoga, sicut apud nos Ecclesia locus ad docendum designatus, Act. 13, 21.

EVANGELIUM REGNI. Bonum nuntium, quod prædicabat regnum celorum appropinquare, v. 17. Vide Præfationem, c. 1, et supra, c. 3, 2.

ET TRANS JORDANEM, repetenda est *ἀπὸ νεώτερον* præpositio, de: *Et de omni regione, quæ erat trans Jordanem*, id est, citra, ut vers. 15. Quod ante distribuit dixerat, dicit nunc universè: Simili phrasi usus est Seneca, lib. 5 de Benef., c. 16: *Trans Alpes accitus hostis, id est, è regione, quæ trans Alpes est.*

VERS. 20. — LUCAS, c. 5, fusiùs hæc enarrat et capturam piscium.

VERS. 24. — LUNATICOS, comitali morbo laborantes: qui morbus cum luna incremento aut decremento solet ingravescere.

CAPITRE V.

1. Jesus voyant la foule monta sur une montagne; et quand il fut assis, ses disciples s'approchèrent de lui.
2. Et ouvrant sa bouche, il les enseignait, disant:
3. Bienheureux les pauvres d'esprit, parce que le royaume du Ciel est à eux.
4. Bienheureux ceux qui sont doux, parce qu'ils posséderont la terre.
5. Bienheureux ceux qui pleurent, parce qu'ils seront consolés.
6. Bienheureux ceux qui sont affamés et altérés de la justice, parce qu'ils seront rassasiés.
7. Bienheureux ceux qui sont misericordieux, parce qu'ils obtiendront eux-mêmes miséricorde.
8. Bienheureux ceux qui ont le cœur pur, parce qu'ils verront Dieu.
9. Bienheureux ceux qui sont pacifiques, parce qu'ils seront appelés enfants de Dieu.
10. Bienheureux ceux qui souffrent persécution

justitiam; quoniam ipsorum est regnum celorum.

11. Beati estis cum maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversum vos mentientes, propter me;

12. Gaudete, et exultate; quoniam merces vestra copiosa est in caelis: sic enim persecuti sunt prophetae qui fuerunt ante vos.

13. Vos estis sal terræ: quod si sal evanuerit, in quo salietur? ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab hominibus.

14. Vos estis lux mundi: non potest civitas abscondi supra montem posita.

15. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.

16. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est.

17. Nolite putare quoniam veni solvere legem aut prophetas: non veni solvere, sed adimplere.

18. Amen quippe dico vobis donec transeat caelum et terra, iota unum aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.

19. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno celorum: qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum.

20. Dico enim vobis, quia nisi abundaverit iustitia vestra pluri quam scribarum et pharisæorum, non intrabitis in regnum celorum.

21. Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio.

22. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo: Raca, reus erit concilio: qui autem dixerit: Fatue, reus erit gehennæ ignis.

23. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te,

24. Relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offers munus tuum.

25. Esto consentiens adversario tuo citò dum es in viâ cum eo: ne forte tradat te adversarius iudici; et iudex tradat te ministro, et in carcerem mittaris.

26. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantenem.

27. Audistis quia dictum est antiquis: Non moechaberis.

28. Ego autem dico vobis: Quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo.

29. Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te: expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam.

30. Et si dexter manus tua scandalizat te, abscinde eam, et projice abs te: expedit enim tibi ut pereat

pour la justice, parce que le royaume du Ciel est à eux.

11. Vous serez bienheureux lorsque les hommes vous maudiront, qu'ils vous persécuteront, et qu'à cause de moi, ils diront fausement toute sorte de mal de vous.

12. Réjouissez-vous, et tressaillez de joie, parce que votre récompense est grande dans les ciels; car c'est ainsi qu'ils ont persécuté les prophètes qui ont été avant vous.

13. Vous êtes le sel de la terre. Si le sel perd sa force, avec quoi le salera-t-on? Il n'est plus bon à rien qu'à être jeté dehors, et à être foulé aux pieds par les hommes.

14. Vous êtes la lumière du monde. Une ville située sur une montagne ne peut être cachée.

15. Et on n'allume point une lampe pour la mettre sous le boisseau, mais on la met sur le chandelier, afin qu'elle éclaire tous ceux qui sont dans la maison.

16. Qu'ainsi luise votre lumière devant les hommes, afin qu'ils voient vos bonnes œuvres, et qu'ils glorifient votre Père qui est dans le ciel.

17. Ne pensez pas que je sois venu pour détruire la loi ou les prophètes; je ne suis pas venu les détruire, mais les accomplir.

18. Car, je vous le dis en vérité, le ciel et la terre ne passeront point que tout ce qui est dans la loi ne soit accompli parfaitement, jusqu'à un seul iota et à un seul point.

19. Celui donc qui violera un de ces moindres commandements, et qui enseignera ainsi les hommes, sera regardé comme le moindre dans le royaume des ciels; mais celui qui observera et enseignera la loi, sera appelé grand dans le royaume des ciels.

20. Car je vous déclare que, si votre justice n'est pas plus abondante que celle des scribes et des pharisiens, vous n'entrerez point dans le royaume des ciels.

21. Vous avez appris qu'il a été dit aux anciens: Vous ne tuerez point; et quiconque tuera, méritera d'être condamné par le jugement.

22. Mais moi je vous dis que quiconque se mettra en colère contre son frère, méritera d'être condamné par le jugement; et celui qui dira à son frère: Raca, méritera d'être condamné par le conseil; et celui qui lui dira: Fatue, méritera d'être condamné au feu de l'enfer.

23. Si donc vous présentez votre offrande à l'autel, et que la vous vous souveniez que votre frère a quelque chose contre vous,

24. Laissez là votre offrande devant l'autel, et allez vous reconcilier auparavant avec votre frère; et alors venez présenter votre offrande.

25. Accordez-vous volontamment avec votre adversaire, pendant que vous êtes en chemin avec lui, de peur que votre adversaire ne vous livre au juge, et que le juge ne vous livre au ministre de sa justice, et que vous ne soyez mis en prison.

26. Je vous le dis en vérité, vous ne sortirez point de là que vous n'ayez payé jusqu'à la dernière obole.

27. Vous avez appris qu'il a été dit aux anciens: Vous ne commettrez point d'adultère.

28. Mais moi, je vous dis que quiconque regardera une femme avec un mauvais désir à déjà commis l'adultère dans son cœur.

29. Que si votre œil droit vous est un sujet de scandale, arrachez-le, et jetez-le loin de vous; car il vaut mieux pour vous qu'un de vos membres périsse, que si tout votre corps était jeté dans l'enfer:

30. Et si votre main droite vous est un sujet de